

Kryterium oceny czynników subiektywnych w bankowych metodach weryfikacji zdolności kredytowej przedsiębiorstwa

Jerzy Kitowski*

Streszczenie: *Cel* – próba krytycznej oceny, w aspekcie metodycznym, sposobów ujmowania subiektywnych kryteriów oceny uwarunkowań kondycji finansowej przedsiębiorstwa (zwanych oceną jakościową) w metodach wybranych pięciu banków.

Metodologia badania – przeprowadzone dotychczas badania empiryczne nie dają jednoznacznego rozstrzygnięcia w sporze metodycznym, dotyczącym słuszności postulatu głoszącego konieczność uwzględniania w modelach prognozowania bankructwa przedsiębiorstw (szczególnie w modelach dyskryminacyjnych) czynników zewnętrznych o charakterze koniunkturalnym. Analizie poddano liczbę kryteriów subiektywnej oceny kondycji finansowej, procedurę przeliczania ich na punkty oraz wpływ udziału oceny czynników subiektywnych na ostateczną diagnozę kondycji finansowej.

Wynik – w objętych badaniem metodach udział oceny czynników subiektywnych w łącznej liczbie możliwych do uzyskania punktów (suma oceny ilościowej i jakościowej) waha się od 16,7% do blisko 44%, co oznacza ponad 2,6-krotną dysproporcję.

Oryginalność/wartość – prezentowane rozważania, nad niedocenianym w krajowej literaturze przedmiotu wątkiem badawczym, wpisują się w nurt dyskusji nad rolą uwarunkowań makroekonomicznych, traktowanych jako istotne kryterium wiarygodnej oceny ryzyka utraty kondycji finansowej przedsiębiorstwa.

Słowa kluczowe: kondycja finansowa, metody, banki

Wprowadzenie

Syntetyczne metody oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa doczekały się wprawdzie obszernej literatury przedmiotu, ale w krajowej literaturze dostrzegamy w tym zakresie wyraźną asymetrię. Dominują w niej bowiem publikacje, w których omówiono klasyczną analizę wskaźnikową, metody dyskryminacyjne i logitowe, natomiast sporadycznie występują prace poświęcone bankowym metodom oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa. W tym skromnym zasobie publikacji (liczącym zaledwie kilkanaście pozycji) zdecydowana większość prezentowanych treści sprowadza się do udokumentowanego opisu (Capiga 2006; Nowak 2002; Ryżewska 2002), brakuje natomiast próby wartościowania i wyjaśniania mechanizmów syntetycznych kryteriów oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa (Kitowski 2011b: 351). W zamieszczonym wykazie literatury przedmiotu znajdujemy zaledwie jedną pracę, która zawiera pełny zakres założeń metodycznych oceny zdolności kre-

---

* prof. dr hab. Jerzy Kitowski, Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Finansów, e-mail: kitowski@univ.rzeszow.pl.

dytowej przedsiębiorstwa (Wiatr 1994: 6–15). Zaledwie w kilku publikacjach znajdujemy próbę krytycznego ujęcia oceny wiarygodności diagnostycznej metod bankowych (Janas 2005: 213–222; Kaczmarek 2003: 73–83; Kitowski 2011a: 205–220; Różański 2001: 31–34). W kilku pracach, zawierających założenia bankowych metod oceny kondycji finansowej, pominięto kryterium oceny czynników subiektywnych (Gołębiowski 2004: 241–247; Lichota 2013: 54–62; Mendel, Przeniczka 2002). W nielicznych publikacjach podejmowano próbę skonfrontowania założeń metod co najmniej dwóch banków (Kurowska 2005: 73–83). Sporadycznie badano znaczenie kryteriów jakościowych w analizie zdolności kredytowej podmiotów gospodarczych (Urbańczyk, Klemke 2004: 883–895).

W artykule podjęto próbę krytycznej oceny, w aspekcie metodycznym, sposobów ujmowania subiektywnych kryteriów oceny uwarunkowań kondycji finansowej przedsiębiorstwa (zwanych „oceną jakościową”) w metodach wybranych pięciu banków.

Prezentowane rozważania wpisują się w nurt dyskusji nad rolą uwarunkowań makroekonomicznych, traktowanych jako kryterium wiarygodnej oceny ryzyka utraty kondycji finansowej przedsiębiorstwa. W dyskusji tej występuje dwugłós poglądów. Z jednej strony formułowany jest postulat głoszący konieczność uwzględniania w modelach prognozowania bankructwa przedsiębiorstw (szczególnie w modelach dyskryminacyjnych) także czynników zewnętrznych o charakterze koniunkturalnym (Kitowski 2012: 262–286; Pocięcha, Pawełek 2011: 5–27; Rogowski 2008: 248), z drugiej zaś strony G. Gołębiowski oraz K. Żywno, powołując się na badania M. Pieńkowskiej, opowiadają się za małym znaczeniem makroekonomicznych przyczyn bankructw (Gołębiowski, Żywno 2008: 37).

Przeprowadzone badania empiryczne nie dają jednoznacznego rozstrzygnięcia. Na przykład M. Kasjaniuk badała populację małych przedsiębiorstw, zlokalizowanych w dwóch województwach: lubelskim i podkarpackim. Autorka oszacowała modele dyskryminacyjne dla pięciu sektorów: przetwórstwo przemysłowe, budownictwo, handel hurtowy i detaliczny, transport, gospodarka magazynowa i łączność oraz obsługa nieruchomości. W omawianej propozycji należy dostrzec oryginalne założenia metodyczne, bowiem w konstrukcji zmiennych modeli, obok tradycyjnych wskaźników analizy finansowej, wykorzystano również takie mierniki jak: dynamika PKB, wydajność pracy, udział sprzedaży na eksport w przychodach ze sprzedaży ogółem, dynamika eksportu, dynamika importu, średnioroczny kurs dolara, wskaźnik intelektualnej wartości dodanej (VAIC) oraz dynamika nakładów inwestycyjnych (Kasjaniuk 2006: 97–99). Współczynnik λ Wilksa, dla modelu dyskryminacyjnego oszacowanego dla firm budowlanych województwa podkarpackiego wynosi 0,93137, co oznacza słabą siłę dyskryminacyjną¹.

---

¹Ogólna trafność klasyfikacji omawianego modelu wynosi 73,18%, a zła kondycja finansowa przedsiębiorstwa jest przewidywana zaledwie w 58%.

1. Kryteria doboru metod

W omawianych badaniach, jak już wspomniano, podjęto próbę krytycznej oceny, w aspekcie teoretycznym, różnorodnych sposobów ujmowania subiektywnych kryteriów oceny uwarunkowań kondycji finansowej przedsiębiorstwa w metodach pięciu banków.

Przy doborze poszczególnych metod kierowano się następującymi kryteriami selekcji:

- radykalnie zróżnicowaną skalą oceny tych samych kryteriów jakościowych (bank A i D),
- wprowadzeniem dodatkowego segmentu korygującego ocenę czynników subiektywnych (bank B),
- oryginalną koncepcją stawiania diagnozy ostatecznej, jako wypadkowej klasyfikacji ilościowej i jakościowej (bank C),
- wprowadzeniem statystycznej procedury korygowania oceny czynników subiektywnych (bank E).

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 1, w poszczególnych metodach skala oceny kondycji finansowej zawiera się w przedziale od 45 do 110 punktów, przy czym udział oceny czynników subiektywnych w łącznej liczbie możliwych do uzyskania punktów (suma oceny ilościowej i jakościowej) waha się od 9,1% (bank A) do blisko 44% (bank D).

Tabela 1

Skala punktowej oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa w metodach wybranych banków

Metoda	Łączna liczba punktów	W tym ocena:		Udział oceny jakościowej w sumie punktów w %
		ilościowa	jakościowa	
Banku A	110	100	10	9,1
Banku B	100	60	40	40,0
Banku C	89	59	30	33,7
Banku D	80	45	35	43,7
Banku E	45	30	15	33,3

Źródło: opracowanie własne.

2. Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku A

Metoda banku A jest przykładem wyważonego ujęcia skutków oceny czynników subiektywnych. Ocena jakościowa (maksymalna 10 pkt, minimalna – 11 pkt) obejmuje cztery warstwy: historię firmy (2 pkt), pozycję przedsiębiorstwa na rynku (3 pkt), perspektywy rozwoju (3 pkt) oraz jakość zarządzania (2 pkt), przy czym każda z nich składa się z kilku kryteriów szczegółowych (od dwóch do czterech – tabela 2).

Sześć kryteriów cząstkowych jest oceniane od –0,5 pkt, dwa od –1 pkt, a cztery od –1,5 pkt. Z kolei najwyższa cząstkowa ocena dla dwóch kryteriów wynosi 0 pkt (brak występowania tytułów egzekucyjnych oraz dobre stosunki z bankiem), także dla dwóch po 0,5 pkt i 0,75 pkt, dla pięciu kryteriów 1 pkt oraz dla jednego 1,5 pkt (dobra konkurencyjność).

Tabela 2

Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku A

Kryterium oceny	Liczba punktów
1	2
I. Historia firmy	
1. Liczba lat działalności firmy	
– 5 lat i dłużej	1
– od 2 do 5 lat	0,5
– od 1 do 2 lat	0
– do roku	–0,5
2. Występowanie tytułów egzekucyjnych	
– nie	0
– tak	–1
3. Rozwój firmy w analizowanym okresie	
– wyraźny, dynamiczny	1
– umiarkowany	0,5
– stagnacja	0
– regres	–1,5
4. Stosunki z bankiem	
– dobre	0
– złe	–0,5
II. Pozycja na rynku	
1. Konkurencyjność	
– dobra	1,5
– zadowalająca	1
– wystarczająca	0
– zła	–1
2. Uzależnienie od odbiorców i dostawców	
– dobre	0,75
– zadowalające	0,5
– wystarczające	0
– złe	–1,5
3. Sieć dystrybucji	
– dobra	0,75
– zadowalająca	0,5
– wystarczająca	0
– zła	–0,5
III. Perspektywy rozwoju	
1. Średnio- i długoterminowe perspektywy rozwoju na tle branży	
– dobre	1
– zadowalające	0,5
– wystarczające	0
– złe	–1,5
2. Dynamika sprzedaży i rentowności	
– dobra	1
– zadowalająca	0,5

1	2
– wystarczająca	0
– zła	–0,5
3. Poziom wyposażenia technicznego oraz ryzyka z tytułu ochrony środowiska	
– dobry	0,5
– zadowolający	0,25
– wystarczający	0
– zły	–1,5
4. Możliwości dokonania zmian asortymentowych	
– dobre	0,5
– zadowolające	0,25
– wystarczające	0
– złe	–0,5
IV. Jakość zarządzania	
1. Strategia rozwoju firmy	
– dobra	1
– zadowolająca	0,5
– wystarczająca	0
– zła	–0,5
2. Jakość zarządzania finansami i planowania	
– dobra	1
– zadowolająca	0,5
– wystarczająca	0
– zła	–1,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku A.

3. Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku B

W metodzie banku B kryteria oceny czynników subiektywnych (w skali 30-punktowej) sprowadzają się do czterech następujących płaszczyzn: zasięg rynku (maksymalnie 6 pkt), pozycja kredytobiorcy na rynku (8 pkt), forma własności (6 pkt) oraz stopień uzależnienia od rynku (10 pkt – tabela 3). Jak zauważamy, w omawianej procedurze nie występują ujemne oceny. Pewną wątpliwość może także budzić proponowany sposób oceny formy własności danego przedsiębiorstwa, arbitralnie zakładający wyższą efektywność działalności przedsiębiorstw prywatnych.

Tabela 3

Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku B

Kryterium oceny	Liczba punktów
1	2
Zasięg rynku	
– rynek międzynarodowy (stała obecność na rynkach międzynarodowych)	6
– rynek krajowy (stała obecność na rynku krajowym)	4–5

1	2
– rynek regionalny	3
– rynek lokalny	1–2
– brak informacji	0
Pozycja kredytobiorcy na rynku	
– lider	7–8
– podmiot o ugruntowanej pozycji działający w warunkach silnej konkurencji	4–6
– podmiot utrzymujący się na rynku bez ugruntowanej pozycji	2–3
– debiut na rynku	1
– brak informacji	0
Forma własności	
– publiczna – podmiot notowany na giełdzie	5–6
– prywatna (także spółdzielcza)	4
– komunalna	3
– podmiot w trakcie prywatyzacji	2
– państwowa	1
Stopień uzależnienia od rynku	
– współpraca z wieloma odbiorcami i dostawcami, perspektywy wejścia na nowe rynki, duże zróżnicowanie oferowanych produktów lub zapewnienie zbytu i dostaw w długiej perspektywie poparte zawartymi kontraktami (ale niewynikające z innych przesłanek, np. monopolistycznej pozycji na rynku)	8–10
– mała liczba odbiorców i dostawców, perspektywy zdobycia nowych rynków zbytu, szeroka gama oferowanych produktów	5–7
– mała liczba odbiorców i dostawców, trudności z rozszerzeniem rynków zbytu, niski stopień dywersyfikacji produkcji	3–4
– uzależnienie od jednego dostawcy lub odbiorcy, niski stopień dywersyfikacji produkcji, wysokie ryzyko utraty rynków zbytu	1–2
– trudności ze zbytem towarów, brak perspektyw na zdobycie nowych rynków lub brak informacji	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku B.

W omawianej metodzie wprowadzono dodatkowe kryterium korygujące w postaci oceny uzupełniającej, umożliwiającej korektę w przedziale od –10 do +10 pkt:

- występowanie ryzyk dodatkowych, jak: ekologiczne, technologiczne, inwestycyjne, ryzyko branży kredytobiorcy (np. konieczność szybkiego dostosowania produkcji do postępu technologicznego, zależność branży od regulacji zewnętrznych, niepokój i strajki załogi), podatność na sezonowość i cykle koniunkturalne, ryzyko polityczne i walutowe,
- jakość dotychczasowej współpracy z bankiem (terminowość przedkładania sprawozdań, obsługa rachunku bieżącego),
- doświadczenie zawodowe i kwalifikacje kadry zarządzającej, wpływ kadry na osiągnięte wyniki,
- jakość systemu rachunkowego, skala zastosowania postępu technicznego, dostępność informacji dla potrzeb zarządzania przedsiębiorstwem,
- perspektywy rozwojowe.

4. Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku C

W klasyfikacji jakościowej bank C ocenia 10 kryteriów w skali od 1 (ocena najwyższa) do 3 punktów (ocena najniższa – tabela 4):

- strategia firmy,
- umiejętności zarządu,
- stabilność zarządu,
- pozycja w branży, konkurencyjność oferowanych produktów i usług,
- zależność od odbiorców,
- zależność od dostawców,
- zależność od dotacji lub zamówień rządowych,
- zależność od podmiotów powiązanych kapitałowo i organizacyjnie,
- sprawozdawczość finansowa – sprawność i jakość przekazywanych informacji,
- współpraca z bankami.

Kategorie kondycji finansowej ocenianego przedsiębiorstwa, według klasyfikacji ilościowej, przedstawiono w tabeli 5, a klasyfikacji jakościowej – w tabeli 6. Ostateczną diagnozę kondycji finansowej, obejmującej obie klasyfikacje, otrzymamy w punkcie przecięcia umownych wektorów tych klasyfikacji (tabela 7). Jeżeli na przykład badane przedsiębiorstwo uzyska w klasyfikacji ilościowej 12 pkt, co oznacza bardzo dobrą kondycję finansową (kategoria A), a w klasyfikacji jakościowej odpowiednio 14 punktów (kategoria B), to w punkcie przecięcia obu diagnoz cząstkowych otrzymujemy kategorię B, co oznacza ostatecznie dobrą kondycję finansową, według obu kryteriów klasyfikacji (ilościowej oraz jakościowej). Wypływa stąd oczywisty wniosek o przeszacowaniu skutków oceny klasyfikacji jakościowej, bowiem jej niższa kategoria, w stosunku do uzyskanej kategorii w klasyfikacji ilościowej (obiektywnej), powoduje „degradację” badanego przedsiębiorstwa w klasyfikacji ostatecznej.

Tabela 4

Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku C

Strategia firmy – ocenie podlega jakość strategii / biznes plan	Liczba punktów
1	2
Jasno sprecyzowana i spójna z wcześniejszymi planami strategia rozwoju/biznes plan na najbliższe lata, dobre rezultaty wcześniej przyjętej strategii rozwoju, firma z powodzeniem realizuje plan restrukturyzacji.	1
Znany ogólny kierunek rozwoju firmy, opracowany biznes plan na najbliższy rok, zawierający podstawowe informacje na temat sprzedaży, kosztów, inwestycji, źródeł finansowania; występują pewne rozbieżności pomiędzy uprzednio opracowaną strategią/biznes planem a stanem obecnym, niejasno określona strategia firmy/biznes plan.	2
Brak strategii/biznes planu, niejasna strategia rozwoju, niespójna z dotychczas realizowaną, słabe rezultaty w realizacji wcześniej przyjętej strategii rozwoju, brak działań naprawczych w sytuacji znacznego pogorszenia sytuacji finansowej.	3
Umiejętności zarządu – ocenie podlegają kwalifikacje, styl zarządzania, doświadczenie i sukcesy w prowadzeniu firmy	

1	2
Duże doświadczenie i sukcesy w prowadzeniu firmy, umiejętność prowadzenia firmy w zmieniających się warunkach ekonomicznych, odpowiednie wykształcenie i znajomość branży, długi staż na stanowiskach kierowniczych i osiągnięte dobre wyniki.	1
Bez zastrzeżeń, ale i bez znaczących sukcesów, wystarczające umiejętności zarządu i kierownictwa, duża aktywność, brak formalnego wykształcenia w zakresie zarządzania.	2
Zupełna ignorancja, zupełny brak doświadczenia w kierowaniu firmą, pewna pasywność kierownictwa, brak umiejętności w zarządzaniu firmą w zmieniającym się otoczeniu gospodarczym.	3
Stabilność zarządu – ocenie podlegają zmiany w zarządzie i kierownictwie firmy w ciągu ostatnich trzech lat	
Stabilny skład zarządu w ciągu ostatnich trzech lat, stabilny skład kadry kierowniczej.	1
Ostatni rok bez zmian w zarządzie, występowały pewne zmiany w latach poprzednich..	2
Wiele wakatów i zmian na kluczowych stanowiskach w ciągu ostatnich 3 lat, firma zarządzana przez jedną osobę.	3
Pozycja w branży, konkurencyjność oferowanych produktów/usług – ocenie podlegają udział w rynku lokalnym, krajowym, międzynarodowym stosownie do charakteru działalności, liczba substytutów na rynku oraz możliwość wzrostu sprzedaży	
Silna pozycja na rynku – lepsza niż większości konkurentów, brak substytutów, oferta bardzo dobrze dostosowana do potrzeb odbiorców, istnieją możliwości wzrostu sprzedaży.	1
Przeciętny udział w rynku, nasilająca się konkurencja powoduje zahamowanie dynamiki sprzedaży lub jej spadek, na rynku istnieje wiele substytutów.	2
Minimalny udział w rynku, bardzo silna wyniszczająca konkurencja, podaż znacznie przewyższa popyt.	3
Zależność od odbiorców – ocenie podlegają procentowy udział głównych odbiorców z uwzględnieniem specyfiki branży, charakter powiązań z odbiorcami	
Wolny wybór odbiorców lub wielu odbiorców, wyłączność sprzedaży, ściśle powiązania oparte na długotrwałej współpracy i zaufaniu, zróżnicowane kierunki sprzedaży (rynek lokalny, krajowy, eksport).	1
Ograniczona możliwość wyboru głównych odbiorców, odbiorcy dyktują warunki handlowe.	2
Jeden lub dwóch odbiorców, brak możliwości wyboru głównych odbiorców, wysoka zależność od odbiorców (największy z nich odbiera ponad 50% sprzedaży).	3
Zależność od dostawców – ocenie podlegają procentowy udział głównych dostawców z uwzględnieniem specyfiki branży, charakter powiązań z dostawcami	
Wolny wybór dostawców lub wielu dostawców podstawowych produktów, materiałów i surowców, firma narzuca swoim dostawcom warunki współpracy.	1
Ograniczona możliwość wyboru głównych dostawców, dostawcy narzucają warunki dostaw i płatności.	2
Jeden lub dwóch dostawców, brak możliwości wyboru głównych dostawców, wysoka zależność od dostawców (największy z nich dostarcza ponad 50% ogółem).	3
Zależność od dotacji lub zamówień rządowych – ocenie podlega udział dotacji lub zamówień rządowych w przychodach ogółem	
Zupełny brak zależności od dotacji lub zamówień rządowych.	1
Niewielka, minimalna zależność od dotacji lub zamówień rządowych, firma generuje zysk operacyjny bez uwzględnienia dotacji lub zamówień rządowych.	2
Wysoki udział w przychodach ogółem firmy (powyżej 10%) dotacji lub zamówień rządowych, firma nie generuje zysku operacyjnego bez uwzględnienia dotacji lub zamówień rządowych.	3

1	2
Zależność od podmiotów z grupy – ocenie podlegają powiązania kapitałowe i organizacyjne, zależności handlowe, preferencje przy ustalaniu warunków płatności, skup/sprzedaż należności od/do innych członków grupy	
Odbiorcy/dostawcy o dobrej sytuacji ekonomiczno-finansowej (zysk operacyjny, zysk netto), brak jakichkolwiek preferencji w terminach płatności – dotyczy odbiorców, brak transakcji skupu/sprzedaży należności od/do członków grupy.	1
Wielość podmiotów z grupy w strukturze dostawców i odbiorców, odbiorcy/dostawcy generują tylko zysk operacyjny, niewielkie preferencje w terminach płatności (od 30 dni powyżej standardowych warunków) – dotyczy odbiorców, brak transakcji skupu/sprzedaży należności od/do innych członków grupy.	2
Sytuacja ekonomiczno-finansowa odbiorców/dostawców może budzić obawy (strata z działalności operacyjnej powyżej 6 miesięcy, strata netto, wydłużanie terminów płatności wobec firmy), znaczne preferencje w terminach płatności (więcej niż 30 dni powyżej standardowych warunków) – dotyczy odbiorców, występują transakcje skupu/sprzedaży należności od/do innych członków grupy.	3
Sprawozdawczość finansowa – ocenie podlegają typ księgowości, sprawność i jakość przekazywania informacji	
Aktualne roczne sprawozdania finansowe wraz z pełnym raportem biegłych rewidentów, sprawozdania przekazywane terminowo, duże otwarcie na dodatkowe pytania, firma giełdowa (sprawozdania finansowe dostępne publicznie).	1
Pełna księgowość, sprawozdania roczne i kwartalne, sprawozdania bez zastrzeżeń, terminowo przedkładane, ograniczony dostęp do dodatkowych informacji.	2
Firma niechętnie odpowiada na dodatkowe pytania, przekazywane informacje są niekompletne oraz często niezgodne ze stanem faktycznym.	3
Współpraca z bankami – ocenie podlegają współpraca z bankiem C, procent obrotów przeprowadzonych przez bank C w ciągu ostatnich 12 miesięcy, współpraca z innymi bankami, opóźnienia w spłacie kredytów	
Bank C jest bankiem podstawowym, obroty na rachunku powyżej 50% średnich miesięcznych przychodów firmy z ostatnich trzech miesięcy, firma jest dobrym, kilkuletnim klientem banku C, brak opóźnień w spłatach kredytów w banku C i innych bankach, dobre opinie z innych banków.	1
Firma jest nowym klientem banku C (poniżej roku), obroty na rachunku w przedziale 20–50% średnich miesięcznych przychodów firmy z ostatnich trzech miesięcy, sporadyczne opóźnienia w spłatach kredytów (do 30 dni) w banku C i innych bankach, dobre opinie z innych banków.	2
Firma nie jest klientem banku C złą współpracą z innymi bankami, firma/ zarząd/ właściciele zarejestrowani w rejestrach bankowych jako klienci niesolidni, opóźnienia w spłatach kredytów powyżej 30 dni, firma nie wywiązuje się z podpisanych klauzul kredytowych.	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku C.

Tabela 5

Kategorie klasyfikacji ilościowej w metodzie banku C

Kategoria	Liczba punktów	Poziom	
		ryzyka bankowego	kondycji finansowej
1	2	3	4
A	10–15	Bardzo niski	Bardzo dobra
B	16–25	Niski	Dobra

1	2	3	4
C	26–35	Średni	Przeciętna
D	36–45	Podwyższony	Zadawalająca
E	46–55	Wysoki	Słaba
F	56–59	Bardzo wysoki	Bardzo słaba

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku C.

Tabela 6

Kategorie klasyfikacji jakościowej w metodzie banku C

Kategoria klasyfikacji jakościowej	Liczba punktów
A	10–12
B	13–15
C	16–19
D	20–23
E	24–27
F	28–30

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku C.

Tabela 7

Klasyfikacja ostateczna w metodzie banku C

	Klasyfikacja jakościowa						
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>F</i>	
Klasyfikacja ilościowa (obiektywna)	<i>A</i>	A ^a	B	B	C	C	D
	<i>B</i>	B	B	C	C	D	D
	<i>C</i>	B	C	C	D	D	E
	<i>D</i>	C	C	D	D	E	E
	<i>E</i>	C	D	D	E	E	F
	<i>F</i>	D	D	E	E	F	F

^a Poszczególne symbole oznaczają ostateczny poziom kondycji finansowej, według terminologii zawartej w tabeli 5.

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku C.

5. Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku D

W metodzie banku D (spółdzielczego) ocenie podlega osiem kryteriów, w zróżnicowanej skali: cztery od –3 do 5 pkt, dwa od –5 do 5 pkt oraz po jednym od 0 do 5 pkt i od –2 do 0 pkt (tabela 8).

W omawianej metodzie dostrzegamy co najmniej dyskusyjne przeszacowanie oceny niektórych kryteriów subiektywnych. Na przykład jeżeli badana firma funkcjonuje ponad 5 lat (a w ciągu tego okresu może generować stratę netto), to w omawianej procedurze oceny uzyskuje ona 5 punktów, a zatem tyle samo, ile zapewnia stopa zwrotu kapitału (ROE), wy-

nosząca co najmniej 6% i równa co najmniej dwukrotnej średniej dla branży, wskaźnik bieżącej płynności równy co najmniej 1,5 oraz spełniający warunek przewagi wobec średniej dla branży, wskaźnik ogólnego zadłużenia niższy od 0,5 (i jednocześnie kształtujący się poniżej średniej dla branży) oraz wskaźnik sfinansowania aktywów trwałych kapitałem własnym większy od 1,0 (i odpowiednio wyższy od średniej dla branży). Podobne zastrzeżenia można odnieść do kryterium oceny możliwości zbytu. Przedsiębiorstwo może na przykład sprzedać wolumen produkcji, stanowiący od 75 do 90% zdolności produkcyjnych (a zatem uzyskać 3 pkt), bez względu na poziom efektywności finansowej tej sprzedaży (w skrajnym przypadku poniżej kosztów wytworzenia). Podobnej natury wątpliwość metodyczną możemy odnieść do dwóch kolejnych kryteriów: oceny poziomu marketingu oraz sieci dystrybucji. Jak bowiem wynika, na przykład, z doświadczeń przedsiębiorstw przemysłu mięsnego, agresywne strategie marketingowe oraz rozbudowana sieć dystrybucji nie przekładają się wprost na stabilny poziom kondycji finansowej tej branży.

Tabela 8

Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku D

Kryterium oceny	Liczba punktów
1	2
Liczba lat działalności firmy	
– ponad 5 lat	5
– od 3 do 5 lat	3
– od 1 do 3 lat	1
– do roku	0
Rozwój firmy w analizowanym okresie	
– dynamiczny	5
– umiarkowany	2
– stagnacja	-1
– regres	-5
Możliwości zbytu	
– brak konkurencji, stali odbiorcy, długoletnie kontrakty	5
– zbyt ograniczony: 75-90% możliwości	3
– zbyt ograniczony: 50-75% możliwości	1
– zbyt ograniczony: poniżej 50% możliwości	-3
Kierownictwo	
– bardzo operatywne	5
– dobre	3
– średnie	1
– mało operatywne	0
– słabe	-3
Poziom marketingu	
– bardzo dobry	5
– dobry	3
– przeciętny	1
– słaby	-3

1	2
Sieć dystrybucji	
– bardzo dobra	5
– dobra	3
– wystarczająca	1
– zła	-3
Współpraca z bankiem	
– bardzo dobra	5
– dobra	3
– zadowolająca	1
– zła	-5
Występowanie tytułów egzekucyjnych	
– nie	0
– tak	-2

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku D.

6. Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku E

Bardziej złożoną procedurę oceny uwarunkowań subiektywnych, w stosunku do omówionych powyżej, zawiera metoda banku E.

Tabela 9

Kryteria oceny czynników subiektywnych w metodzie banku E

Kryterium oceny	Ocena w punktach			
	wysoka	dobra	słaba	zła
Pozycja przedsiębiorstwa na rynku				
– możliwości zbytu	3	2	1	0
– produkt (usługa) – konkurencja	3	2	1	0
– uzależnienie od dostawców/odbiorców oraz powiązania kapitałowe i organizacyjne	3	2	1	0
– poziom nowoczesności wyposażenia technicznego i technologii	3	2	1	0
– charakter branży	3	2	1	0
Zarządzanie i wiarygodność przedsiębiorcy				
– styl zarządzania i kwalifikacje kierownictwa	3	2	1	0
– historia funkcjonowania przedsiębiorstwa	3	2	1	0
– stosunki z bankami	3	2	1	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie instrukcji banku E.

W omawianej metodzie wprowadzono dodatkowe kryteria w metodyce oceny czynników subiektywnych: wagę problemu (zwaną „mnożnikiem”) oraz wagi strukturalne dla poszczególnych kryteriów, podobnie jak w metodzie skwantyfikowanej oceny zdolności kredytowej (tabela 9). Ostateczną liczbę punktów uzyskaną w ocenie danego kryterium oceny

subiektywnej otrzymujemy w postaci iloczynu liczby punktów oceny nominalnej, wagi problemu oraz wagi strukturalnej. „Mnożnik” dla kryterium pozycji przedsiębiorstwa na rynku wynosi 3,0, natomiast dla kryterium zarządzania i wiarygodności przedsiębiorcy 2,0. Z kolei wagi strukturalne dla kryteriów cząstkowych wynoszą odpowiednio dla: produkt (usługa)/konkurencja 0,3, możliwości zbytu, poziomu nowoczesności wyposażenia technicznego i technologii oraz charakteru branży po 0,2, natomiast dla kryterium uzależnienia od dostawców (odbiorców) oraz powiązań kapitałowych i organizacyjnych odpowiednio 0,1. Nieco wyższymi wagami strukturalnymi charakteryzują się kryteria cząstkowe charakteryzujące ocenę zarządzania i wiarygodności przedsiębiorcy: styl zarządzania i kwalifikacje kierownictwa przedsiębiorstwa 0,4 oraz historia funkcjonowania przedsiębiorstwa i stosunki z bankiem po 0,3.

A zatem jeżeli na przykład możliwości zbytu uzyskają nominalną ocenę 3 pkt (ocena „wysoka”), to rozpatrywane kryterium ostatecznie zapewni w ocenie subiektywnej omawianej metody 1,8 pkt ($3 \text{ pkt} \times 3,0 \times 0,2$). Proponowany mechanizm oceny czynników subiektywnych zawiera w sobie ryzyko wypaczenia diagnozy, zawierające się, niezależnie od możliwości przeszacowania (lub niedoszacowania) oceny „wysokiej”, „dobrej”, „słabej” i „złej”, w arbitralnym przyjęciu wielkości wag poszczególnych kryteriów („mnożników”) oraz odpowiednio wag strukturalnych.

Niektóre kryteria oceny nominalnej („wysokiej”) są co najmniej dyskusyjne. Na przykład kryterium „historia funkcjonowania przedsiębiorstwa” zasługuje na najwyższą ocenę, jeżeli przedsiębiorstwo prowadzi działalność co najmniej 3 lata i nie było dotychczas objęte postępowaniem układowym lub ugodowym (a zatem w ciągu trzech lat może generować stratę netto). Z kolei kryterium „produkt (usługa)/konkurencja” zapewnia w omawianej metodzie również najwyższą ocenę, jeżeli, między innymi, eksport stanowi więcej niż 15% sprzedaży. Niewątpliwie kryterium to jest trafne przy kursie złotego, zapewniającym opłacalność dostaw eksportowych, natomiast przy silnym złotym wysoki udział eksportu w przychodach ze sprzedaży stanowi dolegliwą barierę rentowności działalności eksportera, czego dość formalnie sformułowane omawiane kryterium oceny nie dostrzega.

Na uwagę zasługuje natomiast wprowadzenie dodatkowego rygoru, nie występującego w pozostałych omawianych metodach, a mianowicie progu minimalnej liczby uzyskanych punktów, zarówno w ocenie ilościowej (16 punktów), jak i subiektywnej (8 punktów). Przedsiębiorstwo ma szansę uzyskać kredyt w omawianym banku, jeżeli osiągnie poziom „akceptowalnej” kondycji finansowej, czyli zdobędzie od 24 do 27,4 pkt, jednakże pod warunkiem uzyskania wymienionych progów minimalnych. Jeżeli dane przedsiębiorstwo uzyska na przykład 20 punktów w ocenie ilościowej, ale tylko 7 punktów w ocenie subiektywnej (a zatem poniżej wymaganego progu 8 pkt), to pomimo uzyskania w sumie 27 punktów, zostanie zakwalifikowane do niższej grupy przedsiębiorstw w omawianej klasyfikacji, do kategorii słabej kondycji finansowej, co jest równoznaczne z utratą możliwości uzyskania kredytu.

Uwagi końcowe

Jak wynika z przeprowadzonych rozważań, w objętych badaniem metodach udział oceny czynników subiektywnych w łącznej liczbie możliwych do uzyskania punktów (suma oceny ilościowej i jakościowej) stanowi ponad 2,6-krotną dysproporcję. W większości badanych banków występuje przeszacowanie skutków oceny jakościowej, niosące ryzyko wypaczenia diagnozy zdolności kredytowej przedsiębiorstwa (w dwóch bankach udział klasyfikacji jakościowej wynosi co najmniej 40%). Zauważana jest także pewna sprzeczność proponowanych kryteriów oceny z rzeczywistym charakterem ocenianego zjawiska (na przykład arbitralna ocena okresu funkcjonowania firmy oraz możliwości zbytu, bez względu na osiągnięte wyniki finansowe i poziom płynności finansowej).

Wymienione uwarunkowania metodyczne mogą nieuchronnie prowadzić do wypaczenia diagnozy (z reguły do przeszacowania diagnozy). Jak wynika z przytoczonych założeń omawianych metod, te same kryteria oceny w poszczególnych metodach posiadają różną wagę. Na przykład najwyższa ocena kierownictwa przedsiębiorstwa w metodzie banku E stanowi 16% maksymalnej oceny jakościowej, podczas gdy w metodzie banku B udział ten jest ponad trzykrotnie niższy. Z kolei rozpiętość najwyższej oceny współpracy z bankiem zawiera się w przedziale od 0% (bank A) do 14,3% (bank D), a funkcjonowanie przedsiębiorstwa przez okres co najmniej 5 lat zapewnia w metodzie banku D 5 pkt w łącznej skali 80 możliwych do uzyskania punktów, podczas gdy w banku A, odpowiednio 1 pkt w skali 110 punktowej.

W bankowych metodach oceny kondycji finansowej przedsiębiorstw, obok wymienionych skutków przeszacowania oceny klasyfikacji jakościowej (subiektywnej), dostrzegamy również uproszczenia metodyczne w klasyfikacji ilościowej, polegające głównie na nieuwzględnianiu w należytej mierze specyfiki branżowej badanej jednostki (z zaprezentowanych w artykule metodach, tylko bank C uwzględnił tę specyfikę), przyjmowaniu nietrafnie sformułowanych wzorców oceny wielkości i tendencji kształtowania się wskaźników finansowych, ingerowaniu w obiektywne procedury statystyczne, niekonsekwentnym przestrzeganiu sformułowanych kryteriów oceny oraz na ustalaniu liberalnych progów oceny kondycji finansowej (Kitowski 2011b: 363).

Należy również pamiętać, że w omawianych metodach bankowych występuje niejednorodna terminologia diagnozy poszczególnych poziomów kondycji finansowej. Na przykład kondycja „zadowalająca” w metodzie banku E oznacza poziom kondycji finansowej pomiędzy kategorią „dobrą” a „przeciętną”, podczas gdy w metodzie banku C termin ten mieści się pomiędzy kondycją „przeciętną” a „słabą”.

Literatura

- Capiga M. (2006), *Działalność kredytowa monetarnych instytucji finansowych*, Difin, Warszawa.
- Gołębiowski G. (2004), *Skuteczność bankowego systemu punktowej oceny przedsiębiorstw oraz stosowanych norm*. „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu”, nr 1042, Wrocław, s. 241–247.

- Golebiowski G., Żywno K. (2008), *Weryfikacja skuteczności modeli dyskryminacyjnych na przykładzie wybranych spółek giełdowych*, „Współczesna Ekonomia”, nr 7, s. 31–45.
- Janas A. (2005), *Bankowe metody analizy zdolności kredytowej jako czynnik wzrostu konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*, w: *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Aspekt międzynarodowy, sektorowy, regionalny i lokalny*, nr 6/18, red. M.G. Woźniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 213–222.
- Juszczak S. (2008), *Zdolność kredytowa w ocenie banku na przykładzie małych i średnich przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe SGGW Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 66, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 17–36.
- Kaczmarek W. (2003), *Próba krytyki syntetycznej metody oceny sytuacji finansowej firmy na przykładzie modelu stosowanego przez jeden z polskich banków*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 618, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków, s. 73–83.
- Kasjanik M. (2006), *Zastosowanie analizy dyskryminacyjnej do modelowania i prognozowania kondycji przedsiębiorstw*, „Barometr Regionalny”, nr 6, s. 95–100.
- Kitowski J. (2011a), *Metodyczne aspekty kryteriów bankowej oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, w: *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, red. B. Bernaś i A. Kopiński, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 158, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 205–220.
- Kitowski J. (2011b), *Próba oceny wiarygodności diagnostycznej bankowych metod badania kondycji finansowej przedsiębiorstw*, w: *Finanse – nowe wyzwania teorii i praktyki. Finanse przedsiębiorstw*, red. S. Wrzosek, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 172, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 351–364.
- Kitowski J. (2011c), *Próba weryfikacji wiarygodności diagnostycznej metod oceny kondycji finansowej firmy (w świetle krajowej literatury przedmiotu)*, w: *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, red. B. Bernaś i A. Kopiński, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 158, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 192–204.
- Kitowski J. (2012), *Sposoby ujmowania kryterium specyfiki branżowej w metodach oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, „Zarządzanie i Finanse”, nr 4, s. 263–286.
- Kitowski J. (2013), *Sposoby ujmowania kryterium uwarunkowań działalności w metodach oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 59, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 155–166.
- Kurowska M. (2005), *Ocena metod badania zdolności kredytowej MSP*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica”, nr 188, s. 123–132.
- Lichota W. (2013), *Metody oceny kondycji finansowej przedsiębiorstw w Specjalnej Strefie Ekonomicznej Euro-Park Mielec*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 7, s. 54–62.
- Mendel T., Przeniczka J. (2002), *Badanie i ocena wiarygodności partnera gospodarczego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Nowak M. (2002), *Ocena zdolności kredytowej i ryzyka kredytowego – poradnik bankowca*, Wydawnictwo BODiE. Poznań.
- Pociecha J. (2011), *Modele prognozowania bankructwa w systemie wczesnego ostrzegania przedsiębiorstw*, w: *Społeczna rola statystyki*, red. W. Ostasiewicz, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 165, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 124–134.
- Pociecha J., Pawełek B. (2011), *Prognozowanie bankructwa a koniunktura gospodarcza*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, nr 873, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 5–27.
- Rogowski W. (2008), *Dylematy wykorzystania w warunkach polskich modeli oceny zagrożenia upadłością*, w: *Bankructwa przedsiębiorstw. Wybrane aspekty instytucjonalne*, red. E. Mączyńska, Wydawnictwo SGH, Warszawa, s. 243–250.
- Różański J. (2001), *Ewolucja metod bankowej oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa w nowoczesnej gospodarce rynkowej*, „Przegląd Organizacji”, nr 10, s. 31–34.
- Ryżewska S. (2002), *Bankowa analiza przedsiębiorstwa na potrzeby oceny ryzyka kredytowego*, Twigger, Warszawa.
- Urbańczyk E. (2000), *Metody analizy zdolności płatniczej i kredytowej przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Prace Instytutu Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw”, nr 38, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 73–88.

- Urbańczyk E., Klemke M. (2004), *Ocena wskaźników finansowych w analizie zdolności kredytowej podmiotów gospodarczych w wybranym banku komercyjnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Prace Instytutu Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw”, nr 43, t. 2, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 883–895.
- Wiatr M. (1994), *Systemowe aspekty badania zdolności kredytowej (na przykładzie Powszechnego Banku Kredytowego SA w Warszawie)*, „Bank i Kredyt”, nr 3, s. 6–15.

THE CRITERION FOR ASSESSMENT OF SUBJECTIVE FACTORS IN BANKING METHODS TO VERIFY CREDITWORTHINESS OF AN ENTERPRISE

Abstract: *Purpose* – an attempt to assess critically, in terms of the methods, the ways of approaching subjective criteria for assessing determinants of the financial standing of a company (called qualitative assessment) in methods used by the selected five banks.

Design/Methodology/approach – the empirical studies, carried out so far, do not provide a clear solution of the methodological dispute concerning validity of the postulate for the need to consider external factors of cyclical nature in the models forecasting bankruptcy of an enterprise (particularly in the discriminatory models). Analizie poddano liczbę kryteriów subiektywnej oceny kondycji finansowej, procedurę przeliczania ich na punkty oraz wpływ udziału oceny czynników subiektywnych na ostateczną diagnozę kondycji finansowej. The analysis dealt with the number of criteria for the subjective assessment of the financial standing, the procedure of converting them into points, and the effect of the subjective factors assessment share on the final diagnosis of the financial standing.

Findings – in the methods covered by the analysis the share of the subjective factors assessment in the total number of possible points (the sum of the quantitative and qualitative evaluations) ranges from 16.7% to nearly 44%, which means an over 2.6-fold disparity.

Originality/value – the presented discussion, on the research theme that is underrated in the national reference literature, fits into the current debate on the role of the macroeconomic conditions, which are considered as an important criterion for a reliable assessment of the risk of losing the financial health by an enterprise.

Keywords: financial condition, methods, banks

Cytowanie

- Kitowski J. (2014), *Kryterium oceny czynników subiektywnych w bankowych metodach weryfikacji zdolności kredytowej przedsiębiorstwa*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 803, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 66, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 345–360; www.wneiz.pl/frfu.